

PhDr. Michael Šebek, CSc. - Město jako domov

Všichni známe různá města, ale jen některé nebo jen některá považujeme za svůj domov. Určit, co je to vlastně domov, však nebude lehké. Pro některé je domovem místo, kde si "pověsili klobouk", ale pro většinu lidí to dozajista neplatí. Musíme začít hodně od začátku: první "domov" pro každého z nás byla mateřská děloha, potom matka a její bezprostřední okolí: pokoj nebo byt. A čím jsme starší, tím více k domovu patří i okolí bytu, a tak se dostaneme krok za krokem k městu jako domovu. Domov je tedy sít' vztahů, vazeb k nejbližším a posléze i vzdálenějším lidem, místům, ulicím, domům a náměstím. Tato vztahová sít' má zjevně citový charakter. Proto ztráta domova je vždy citelná a mnohdy traumatická. Víme, jak se lidé nechtějí stěhovat z domů, které jsou určeny k demolici. Demolice, smrt domu, k němuž nás váže domovské pouto, připomíná člověku jeho vlastní konečnost, bezbrannost a osamělost. Milióny lidí, kteří po porážce varšavského povstání na podzim roku 1944 byly nuceny opustit zcela zničenou Varšavu, se do ní nikdy nevrátili. Ztráta domu a města představuje totální vykořenění. Zničená Varšava byla v 50. a 60. letech znovu postavena převážně ve stalinském stylu. Město svým vzhledem moc nelahodí cizincovu oku, ale Varšavané většinou ve městě nic měnit nechtějí, je to jejich domov a na stalinskou architekturu si už dávno zvykli. Stalinský Palác kultury raději nechají obestavět vyššími budovami, aby tato dominanta centra Varšavy ustoupila jen do pozadí. Domov má tedy konzervativní funkci, snažíme se ho zachovat a architekt, který se chystá bourat a stavět nové, nemusí mít lehkou pozici. Domy, v nichž máme svůj domov, nemusí vypadat vábně. Důležité jsou naše prožitky vázané k domu i městu.

Jak objasnit konzervativní funkci domova? Psychologové různých škol se shodují v tom, že dítě se nejlépe vyvíjí ve stabilním prostředí rodiny a k tomuto prostředí patří nejen relativně harmonický pár rodičů, ale také stabilní okolí, stejný, v čase víceméně identický byt, a také okolí bytu, a přirozeně také vesnice a město. Byt a postupně i město funguje jako spolehlivá základna, v níž probíhá vývoj dítěte. Relativní stálost prostředí se nabízí k identifikačním procesům, jejichž výsledkem je psychické přivlastnění: toto prostředí považujeme za součást sebe, patří k nám. Je to naše rodina, náš byt a naše město.

Důležitou dynamickou vlastností domova je, že se z něho vzdalujeme a do něho se vracíme. Zatímco vzdalování implicitně zahrnuje změnu, nejistotu a vystavení se nebezpečí, domov si představujeme jako stabilní a bezpečné místo, v němž všechny naše věci i vztahy patří do okruhu blízkého a známého. Při návratu do rodného města i po mnoha letech rádi nacházíme ulice a náměstí tak, jak jsme je opustili. Mnoho z nás starších Pražanů nostalgicky vzpomínáme na Malou Stranu 50. a 60. let, neodcizenou množstvím cizinců a služeb pro ně, Prahu potmělou, kafkovskou, naši.

Město, jeho budovy a ulice, jsou pro nás plné duchů, minulých časů, osob, které už nežijí, budov, které už nestojí, a ty stavby, co stojí desetiletí, staletí či tisíciletí, konzervují čas, v němž vznikly, připomínají minulé generace, minulá osídlení a jeho kultury. Novému obyvatelstvu Sudet po roce 1945 se německá architektura, - v té době cizí, nepřátelská, konzervující traumatickou minulost, - rozhodně nenabízela jako objekt, s nímž se lze snadno identifikovat a o němž lze spontánně pečovat. Aby se město stalo domovem a ne jenom místem dočasného přebývání, je třeba se s ním identifikovat, což zahrnuje i výtvořiny minulých generací. Ve městě musí být místa, která jsou pro nás významná a cenná, která pyšně ukazujeme návštěvám, která udržujeme, opravujeme, kam chodíme na procházku, nebo kde trávíme volný čas.

Každý z nás má v sobě psychickou "mapu města" a každý trochu jinou. Některá místa však má v duševní mapě většina obyvatel : v Praze najdeme takových míst několik: Hradčany, Národní

divadlo, Petřínská rozhledna, Karlův most, Staroměstské náměstí. Tyto význačné stavby jsou součástí naší identifikace s městem. Každý jedinec má k tomu ještě svá vlastní významná místa spojená s láskami, pracovní kariérou a jinými významnými událostmi a ději.

Slavný britský psychoanalytik a pediatr Donald Winnicott napsal, že domov je to, odkud startujeme, abychom v dospělosti zakládali nové domovy. Historicky tedy vrstvíme na sebe nové domovy na ten původní. Touha vracet se do předchozích domovů bývá někdy silnější než vytvářet nové domovy, tedy nové, stále ještě neznámé sítě vztahů k lidem a místům, které obklopují nebo přímo patří k novému domovu.

Konzervativní funkce domova však není jedinou jeho vlastností. Bourat, stavět, znovu bourat a znovu stavět patří k velkým požitekům malých dětí. Jistá fascinace destrukcí přetrvává v lidech z dětských časů. Architekt, který nechá zbourat ulici, aby tam postavil své domy, svoji vizi budoucího, se nevědomě účastní v této rané dětské hře - nyní ovšem ve vysoce kultivované podobě tvoření nového. Destrukce budov si však většinou zachovaly původní primitivnost (jsou vyhozeny do povětří). Dostavování a přestavování měst je vždy určitým experimentem – posílí uvažované změny prožívání domova u jeho obyvatel?

Jak nová architektura přispěje ke zlepšení kvality života ve městě?

Jaké jsou zisky a ztráty? Mohli se obyvatelé nějak podílet na chystaných změnách? To jsou ústřední otázky, které se týkají města jako domova.

Město se od nepaměti podobá lidskému tělu. Cesty - někdy se říká tepny - v něm směřují k centru a podobají se končetinám, které se sbíhají k trupu. Vše je přizpůsobeno tomu, že všichni jsou přitahováni do centra, do srdce města, aby z tohoto centra se opět vraceli blíže k periférii. Tento pohyb do středu města a zpět k jeho okraji kopíruje více méně rytmický pohyb „ven z domova a zpět“. Město se stává snadněji domovem pro své obyvatele, má-li střed, který symbolicky i fakticky slouží k setkávání se s ostatními. Má-li město více takových středů, jeden nakonec je ten hlavní. Ve městě konáme některé podobné věci jako doma. Chceme se najít, odpočinout si na lavičce, pobavit se, a hlavně najít alternativní prostory k těm, které nám poskytuje byt. Tak jako hledáme bezpečí ve svém bytě, chceme se i ve městě cítit bezpečně. Město navíc poskytuje možnost směny, nákupu, obživy. Město tedy žije neustálým pohybem lidí sem a tam.

Pro identifikaci s městem jsou důležité evokativní stavby. Jsou to ty, které podněcují fantazie, uchvacují svojí neobvyklostí nebo konzervují v sobě významnou dávnou i blízkou minulost. Bývají také přítomným zhmotněním budoucnosti. Čím více staveb ve městě, starých i nových, má evokativní charakter pro současnou generaci, tím snadněji se dané město stává domovem pro nově příchozí. Evokace souvisí s psychickým vzrušením. Je-li ho málo, blížíme se až k smrti, je-li ho hodně, prožíváme extázi. Některá města jsou vzrušující, jiná klidná, až fádňá, nudná. Málo evokativní bývají průmyslové objekty, továrny, velkosklady, garáže, rovné dlouhé ulice, města bez zřetelných center. Málo evokativní jsou velké části Los Angeles, nebo jednotvárná paneláková sídliště. Ty, jak je známo, lze oživit barevnými fasádami a zvýšit tak jejich evokativní potenciál.

Bydlení v blízkosti evokativních staveb zvedá obyvatelům prestiž, dodává jim na významnosti. Některé nové stavby přesahují přítomnost a jejich stimulující charakter míří do neznámé budoucnosti, většinou rozštěpí publikum na dvě křídla: konzervativní (obrácené do minulosti) vyjadřuje zásadní odpor a progresivní (obrácené do budoucnosti) nešetří chválou a nadšením. Takovou stavbou byla kdysi Eiffelova věž, a byl jí nedávno i Kaplického blob. Někde v pozadí hraje opět roli konzervativní pojetí domova - patří tato budova do naší psychické mapy města? Pokud ji významně narušuje zneklidňujícími fantaziemi, které vyvolává, stavbu spíše odmítneme. Již jsem se zmínil o tom, že stalinský obraz Varšavy patří do mentálních domovských map obyvatel - ale jistě i ve Varšavě je publikum rozděleno. Nic tolik nevzrušuje naše prožívání domova jako konflikt starého a nového. Platí to o bytu i o městě.

V krátkosti se zmíním o některých sice známých, ale ne vždy dost uvědomovaných souvislostech života ve městě. Město člověka odcizuje jeho přirozenému prostředí: přírodě, krajině, vodě. Touha po naplnění těchto archaických potřeb táhne lidi ne do města, ale z města

ven. Aby naše domovy, byty i města, byly příjemnější, je třeba cíleně pěstovat zeleň přímo ve městě: parky zahrady a zahrádky, květiny, lesní porosty. Prakticky totéž se dá říci o vodě, která v naší mysli funguje jako symbol životodárnosti. Mnoho měst vzniklo dávno na březích řek, jezer a moří. Nejpozoruhodnějšími stavbami v souvislosti s vodou, jsou mosty, které spojují to, co je rozdělené, nejčastěji právě břehy řek. Mosty mají silnou odezvu v psychice. Další základní vlastností psychiky je totiž rozdělování a štěpení na jedné straně a spojování a fúzování na straně druhé. Nejspíše proto mosty lákají k přecházení i přejíždění z jedné strany na druhou. Některé mosty vyvolávají silnou psychickou rezonanci. Jako příklad poslouží Golden Gate Bridge v San Franciscu. Mnoho robustních kamenných mostů (např. Karlův most v Praze) však působí spíše poklidně. Symbolika mostů se týká také všech našich vztahů: zejména vztah mezi mužem a ženou je přemostěním dvou světů, které se nikdy nemohou prolnout, protože vycházejí z rozdílně vybaveného těla, i psychiky. Prolínání percepčního světa, v němž se nám zjevují vnější objekty a vnitřního, emocionálního, obrazotvorného a archetypálního světa tak neustále zasahuje do prožívání architektury a složitého komplexu, který nazýváme domovem.

Závěrem se chci zmínit o dvou rozdílných kvalitách vnímání architektury a města. Ačkoliv každý dům i město má svoji historii, a nejedná se tedy o nějaké bezejmenné objekty, většina našeho vnímání města, ulic a domů je více zaměřena na formu, takže jednotlivé domy nám splývají podobně jako stromy v lese, jejichž jména často ani neznáme, nebo máme jen celkový dojem z vnímání krajiny. Teprve detailnějším rozbořem toho, co vidíme, se můžeme dostat k obsahu toho co vidíme: vidíme duby a javory, a ptáme se, kdo je vysadil a jak jsou staré; ve městě vidíme různé stavební styly, a jednotlivé domy se stávají významnými tím, že se dovídáme, kdy a kým byly postaveny a kdo v nich žil. Město jako domov je najednou zajímavým objektem ne pouze pro prosté zrakové a sluchové vnímání, ale stává se objektem pro myšlení, obrazotvornost a tím také pro projektování. Domy a celé město se pro nás zaplňuje minulými i současnými lidskými příběhy, z nichž jeden, ten náš, se v něm právě odvíjí.

Literatura:

Lubomír Kostroň: Psychologie architektury. Grada, Praha 2011

Christopher Bollas: Architecture and the Unconscious 1. Int. Forum Psychoanal. 2000, 9, 28-42